Hvilken a-lyd smager bedst? [a] som i ananas og [□] som i appelsin

Forfattere: Lise Holm
Redaktør: Thomas Brahe

Faglige temaer: Fonemer, Afkodning, Stavning, Lydret læsning
Kompetenceområder: Læsning

Introduktion:
Det er målet, at eleverne skal blive opmærksomme på de to a-lyde og få større erfaring i at læse ord, hvor de indgår. Særligt [□] som appelsin kan være vanskeligt for eleverne at høre, da lyden ikke læner sig op ad bogstavets navn, men er en betinget udtale. Det er godt at få helt styr på disse to lyde tidligt i læseindlæringen, så eleverne kan komme i gang med at læse flere ord. Det er desuden målet, at eleverne får erfaring med at stave ord med de to a-lyde.

NORDEA FONDEN
Vi støtter gode liv

Aktivitet med dialogoplæg og billeder

1 Hæng kopiark 1 (tegning af Adam, evt. klippet ud og farvelagt på forhånd) op på tavlen og læs følgende for eleverne: *"Adam bor i et A-hus, fordi han har to a-lyde i sit navn"* Vis et foto af et A-hus på smartboardet og tal med eleverne om, hvorfor det hedder et A-hus. Se evt. uddybende. Tal også med dem om, hvad det betyder, at han har to a-lyde i sit navn (se dialogoplæg for yderligere inspiration).

"Adam bor i et A-hus, fordi han har to a-lyde i sit navn… hvad er det for noget med to a-lyde i navnet? Kan I forklare det? Jeg skriver lige Adam på tavlen, så vi kan holde øje med a'erne. AAAdaaam. Hvad er det for to a-lyde… Ja, det er rigtigt, at a'erne har to forskellige lyde. Vi siger lige a-lydene sammen. Og så bor han i et A-hus. Er der nogen, der ved, hvad det betyder?"

2 Læs videre: *".. Men han kan simpelthen ikke bestemme sig for, hvilken a-lyd der smager bedst."* Sig lydene "aaa" [a] og "aaa" [☐]. Hvordan, tror I, lydene smager? Lad eleverne undre sig… hvordan kan en lyd smage af noget?

"Prøv lige at sige lydene igen.. aaa [a]og aaa [☐]. Hvordan tror I egentlig, sådan nogle lyde smager? Kan en lyd overhovedet smage af noget? Er det ikke lidt underligt?"

3 Lad nu eleverne smage på den ananas, som er skåret ud i små bidder. De skal alle sammen tage frugten i munden på én gang og lukke øjnene, imens de tygger det grundigt og smager efter. Tal om, hvilken lyd frugten mon hører til (se dialogoplæg for yderligere inspiration).

"Nu skal I smage på den her frugt. I kender den allerede. Det er en ananas. Men prøv lige at smage godt efter alligevel. I skal holde det inde i munden lidt længere, end I plejer, for det er jo inde i munden, smagsløgene sidder… de sidder som små bitte prikker på tungen og flere andre steder i munden. Nu må I alle sammen tage det ind i munden og gerne lukke øjnene, imens I smager. Hvordan smagte det? ..Sødt? Andre synes, det var skrapt? Kan I regne ud, hvilken lyd Adam synes, ananas hører til? Ja, det er rigtigt, ananas hører til den a-lyd, vi kender fra bogstavets navn. Aaananas. Ligesom Aaaadam. Nu skal vi smage på appelsinen…"

4 Lav samme øvelse med appelsinen. Brug god tid på at smage, og tal om smagen og lyden. Appelsin hører til den anden a-lyd. A som aaaappelsin og Adaaam.

5 Find kopiark 2 frem og hæng det op i klassen, så I har de to a-lyde afbilledet med frugterne. Tal med eleverne om, hvad kopiarket viser.

6 Læs teksten igen: *"Adam bor i et A-hus, fordi han har to a-lyde i sit navn… Men han kan simpelthen ikke bestemme sig for, hvilken a-lyd der smager bedst"*

Tal med eleverne om, hvilken A-lyd de synes, smager bedst? Måske kan I tælle, hvor mange der synes, den ene og den anden a-lyd smager bedst.

"Hvilken a-lyd, synes I, smager bedst? Er det ananas eller appelsin? Hvorfor? ..Ok, du kan godt lide den lidt syrlige smag i appelsinen.. og du kan ikke vælge.. det er ligesom Adam, han er også i tvivl."

7 Nu skal Adam flytte ind i sit A-hus. Giv eleverne et stykke karton hver i A4, eller lad dem dele et stort stykke A2 parvis. Fordelen ved de små huse er, at de ikke behøver arbejde sammen og kan få deres eget hus med hjem bagefter. Fordelen ved de store er, at der kan tegnes lidt flere ting på huset. Fold på midten, så huset kan komme op at stå.

8 Læs videre: *"Adam bor i et A-hus, fordi han har to a-lyde i sit navn.. Men han kan simpelthen ikke bestemme sig for, hvilken a-lyd der smager bedst. Derfor har han besluttet, at den ene side af hans A-hus skal passe til a-lyden i ananas, og den anden side af huset skal passe til a-lyden i appelsin. På den måde kan han altid gå om på den side af huset, der passer til smagen af den lyd, han skal bruge. På den ene side af huset har han derfor plantet en kæmpestor ananasplante og på den anden side et træ med saftige appelsiner."* Eleverne skal nu tegne på deres hus.

"Nu skal I lave lidt videre på Adams hus. På den ene side skal I tegne en ananas og på den anden side en appelsin. Tegningerne skal ikke fylde det hele, for der skal være plads til at skrive ord rundt om tegningerne, men I må gerne farvelægge dem."

9 Læs videre: *"Når Adam møder et ord med a, som han synes er lidt svært at læse, tænker han altid på, om det er ananaslyden eller appelsinlyden, og så går han om på den side af sit hus, der smager af den rigtige lyd. Når han har fundet den rigtige smag og den rigtige lyd, skriver han ordet på husets tag."*

Eleverne skal nu finde og skrive ord på hver side af deres hus, der passer til den rigtige a-lyd. Eleverne har god tid at lytte til lydene i ordet og finde de rigtige bogstaver, når de skal skrive dem frem for at læse dem. Se uddybende.

"Nu skal I lægge huset, så det er ananas-siden, der vender opad. Prøv om I kan finde på nogle ord, hvor a-lyden smager af ananas. I skal skrive ordene uden om jeres tegning af ananas… nu prøver vi at vende huset om, så vi kan finde ord, hvor a-lyden smager af appelsin."

10 Den næste øvelse kræver lidt plads. Den kan organiseres i klasseværelset, skolegården eller gymnastiksalen. Rummet skal deles på midten (evt. med et bord), så det kan være Adams hus med en ananas-side og en appelsin-side. Siderne skal markeres tydeligt med ananas og appelsin. Brug evt. tegningerne fra kopiark 2, tegn med kridt, eller stil frugterne. Lad eleverne stå i midten. Læreren siger nu forskellige ord med a, og eleverne skal løbe over på den rigtige side af huset. Lad evt. også en af eleverne finde på ord, som de andre kan løbe efter.

Idéer til ord:

Andemor, mandler, tak, appelsinjuice, mad, mange, anemone, sagde, Maren, medaljer, Anders, Anne, anderledes, vade, andre, mand, Mads, pas, aldrig, mandarin, arrig, Marie, tand, Lars, var, lakrids, lasagne, karamel, gangen, har, han, ja, paraply, rasende, sagt, sal, sans, ase, tager, tal, vand, vandre..

Ok, nu leger vi, at bordet i midten er Adams hus. På den ene side af huset har vi ananas-lyden, så her lægger jeg min ananas. Og på den aden side af huset har vi appelsinlyden, så her lægger jeg min appelsin. Hvis I stiller jer ved siden af bordet, her for enden, så er I klar til at løbe hen på den side af huset, der smager af den rigtige lyd. Lige om lidt siger jeg et ord, lyt godt efter a-lydene og løb så hen til den rigtige side af huset. Er I klar?

11 Alle elever sætter sig igen ved deres borde. Nu er huset klar til, at Adam kan flytte ind. Lad eleverne klippe ham ud (kopiark 1), farve ham og stille ham ind i deres små huse. (Hvis det er printet i karton, kan de få ham til at stå ved hjælp af de lange fødder, der kan bøjes hver sin vej)

Nu er huset jo blevet klar til Adam, så jeg synes, vi skal lade ham flytte ind. I kan klippe ham ud og farve ham, hvis I har lyst. Måske trænger han også til en lille løbetur rundt om huset, så han kan se, hvilke ord I har skrevet på taget.

12 Del kopiark 3 ud til eleverne. De skal nu læse ordene højt for sig selv, ét ord ad gangen og lade deres lille Adam-figur løbe om på den side af huset, der smager af den rigtige lyd. Nogle af ordene går igen fra legen i punkt 11, men de sværeste ord er ikke taget med. De letteste ord står først og bliver gradvist sværere, så de svageste læsere kan også være med. Denne opgave kan også løses parvis.

13 Afrunding og hviletid til Adam. Han trænger vist til en middagslur i sit A-hus, imens han funderer over, hvilken a-lyd der smager bedst.

Læs den lille historie igen, denne gang med slutning:

"Adam bor i et A-hus, fordi han har to a-lyde i sit navn.. Men han kan simpelthen ikke bestemme sig for, hvilken a-lyd, der smager bedst. Derfor har han besluttet, at den ene side af hans A-hus skal passe til a-lyden i ananas, og den anden side af huset skal passe til a-lyden i appelsin. På den måde kan han altid gå om på den side af huset, der passer til smagen af den lyd, han skal bruge. På den ene side af huset har han derfor plantet en kæmpestor ananasplante og på den anden side et træ med saftige appelsiner. Når Adam møder et ord med a, som han synes er lidt svært at læse, tænker han altid på, om det er ananaslyden eller appelsinlyden, og så går han om på den side af sit hus, der smager af den rigtige lyd. Når han har fundet den rigtige smag og den rigtige lyd, skriver han ordet på husets tag. Nogle dage læser han så mange ord med a, at hans mave bliver helt rund og fuld af ananas og appelsin. Så kryber han ind i sit hus, lægger sig til at sove og drømmer videre

om, hvilken af de to a-lyde der smager bedst."

Forberedelser

- Print kopiark 1 i karton. Ét til hver elev plus et til tavlen.
- Udklip det ene kopiark til tavlen og farvelæg, så Adam får lidt liv
- Print kopiark 2 i ét eksemplar (evt. i karton eller lamineres, så I kan have det hængende i klassen efterfølgende)
- Print kopiark 3 på almindeligt papir, et til hver elev.
- Find hvidt A4-karton frem (ét til hver elev) eller A2 (ét til hver gruppe), så der er til alle elever/grupper
- Hav farveblyanter og sakse klar
- Skær ananas og appelsin ud til små smagsprøver. Hav evt. en hel appelsin og den halve ananas med til at vise frem.

Læringsmål

Det er målet, at eleverne skal blive opmærksomme på de to a-lyde og få større erfaring i at læse ord, hvor de indgår. Særligt [☐] som appelsin kan være vanskeligt for eleverne at høre, da lyden ikke læner sig op ad bogstavets navn, men er en betinget udtale. Det er godt at få helt styr på disse to lyde tidligt i læseindlæringen, så eleverne kan komme i gang med at læse flere ord. Det er desuden målet, at eleverne får erfaring med at stave ord med de to a-lyde.

Aktiviteten tager udgangspunkt i læring via smag og skal afsøge muligheden for, at smag kan lagre sig i kroppen som tavs viden og give fonemet/lyden noget at læne sig op ad. Er det mon lettere at huske de to a-lyde, hvis de smager af ananas og appelsin?

De tre aktiviteter om svære fonemer er ikke kronologiske og afhængige af hinanden, men derimod aktiviteter til tre forskellige svære lyde. De to a-lyde, det bløde og det hårde d samt nasallyden ng. Man kan med fordel arbejde med alle tre lyde eller bruge det forløb, der passer til fonemudfordringerne i sin elevgruppe. Forløbet omkring de to a-lyde henvender sig til de yngste elever.

De to a-lyde præsenteres for eleverne ved hjælp af en historie om den opdigtede dreng Adam, der, som bekendt, har begge a-lyde repræsenteret i sit navn. Eleverne kommer til at lære ham at kende ned gennem aktiviteten og tage del i hans store dilemma: Hvilken a-lyd smager bedst? A som i ananas eller a som i appelsin. Historien breder sig mere og mere ud i løbet af aktiviteten, men kan desuden læses i sin helhed under uddybende.

Fra Fælles Mål for dansk sigtes mod følgende videns- og færdighedsområder:

Læsning/afkodning

- Efter 2. klasse

- Eleven kan læse ord i tekster til klassetrinnet sikkert
- Opmærksomhedspunkt: Eleven kan læse lydrette ord (fx to, bus og sofa) og almindelige ikke-lydrette ord på to stavelser (fx pige, komme)

Uddybende

A-hus

Et A-hus er et hus, hvor taget næsten når jorden. Gavlene er derfor trekantede, og husets sider domineres af store tagflader.

Skrivning parallelt med læsning

Historisk har man i dansk skoletradition først lært at læse og derefter at skrive. Nu løber den mundtlige og skriftlige læringsfase mere parallelt. Vi har også fået en øget forståelse for, at tidlig skrivestart kan støtte læseindlæringen, og at skrivning hjælper til at knække læsekoden. Den fonologiske skrivning er en langsom proces, hvor man har god tid til at sige ordet mange gange lyd for lyd og finde frem til det rigtige grafem. Læsningen kræver, at man er hurtigere til at finde det fonem, der passer til grafemet, så fonemerne får en sammenhæng og kan danne en mening.

A som i ananas [a] er grafemets standardudtale og lægger sig op ad bogstavets navn. A som appelsin [☐] er en betinget udtale - betinget af de andre bogstaver i ordet. De to lyde forekommer hyppigt i det danske sprog og er derfor gode at få styr på tidligt i læseudviklingen.

At inddrage smag i læseindlæringen

Hypotesen om at smag kan lagre sig i kroppen og give fonemet en oplevelse/erindring at læne sig op ad, bygger på en tankegang om, at kroppen har en ubevidst viden, en tavs viden, der kommer i spil gennem motorisk og sanselig perception. Smagsoplevelser og smagserfaringer kan derfor være med til at drive læseindlæringen frem og sætte særlige spor, der kan hjælpe hukommelsen og forståelsen på vej.

Historien om Adam

"Adam bor i et A-hus, fordi han har to a-lyde i sit navn… Men han kan simpelthen ikke bestemme sig for, hvilken

a-lyd der smager bedst. Derfor har han besluttet, at den ene side af hans A-hus skal passe til a-lyden i ananas, og den anden side af huset skal passe til a-lyden i appelsin. På den måde kan han altid gå om på den side af huset, der passer til smagen af den lyd, han skal bruge. På den ene side af huset har han derfor plantet en kæmpestor ananasplante og på den anden side et træ med saftige appelsiner. Når Adam møder et ord med a, som han synes er lidt svært at læse, tænker han altid på, om det er ananaslyden eller appelsinlyden, og så går han om på den side af sit hus, der smager af den rigtige lyd. Når han har fundet den rigtige smag og den rigtige lyd, skriver han ordet på husets tag. Nogle dage læser han så mange ord med a, at hans mave bliver helt rund og fuld af ananas og appelsin. Så kryber han ind i sit hus, lægger sig til at sove og drømmer videre om, hvilken af de to a-lyde der smager bedst."

Kopiark

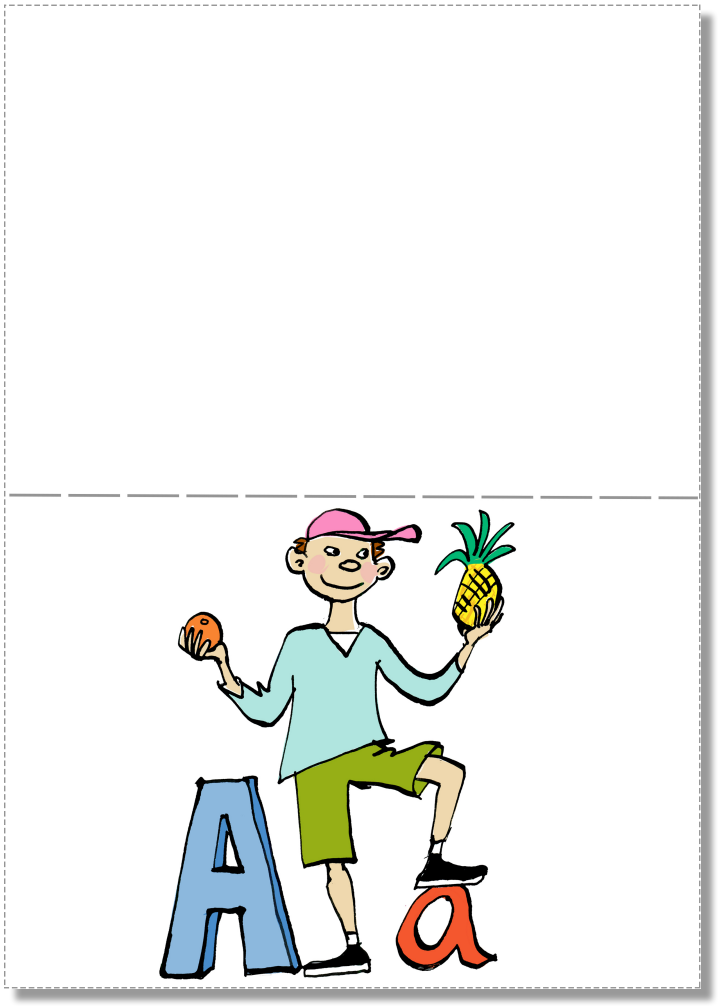
Kopiark:

Kopiark 1 – a-lydene (Adam).pdf
Kopiark 2 – a-lydene (appelsin og ananas).pdf
Kopiark 3 – a-lydene (ordliste).pdf

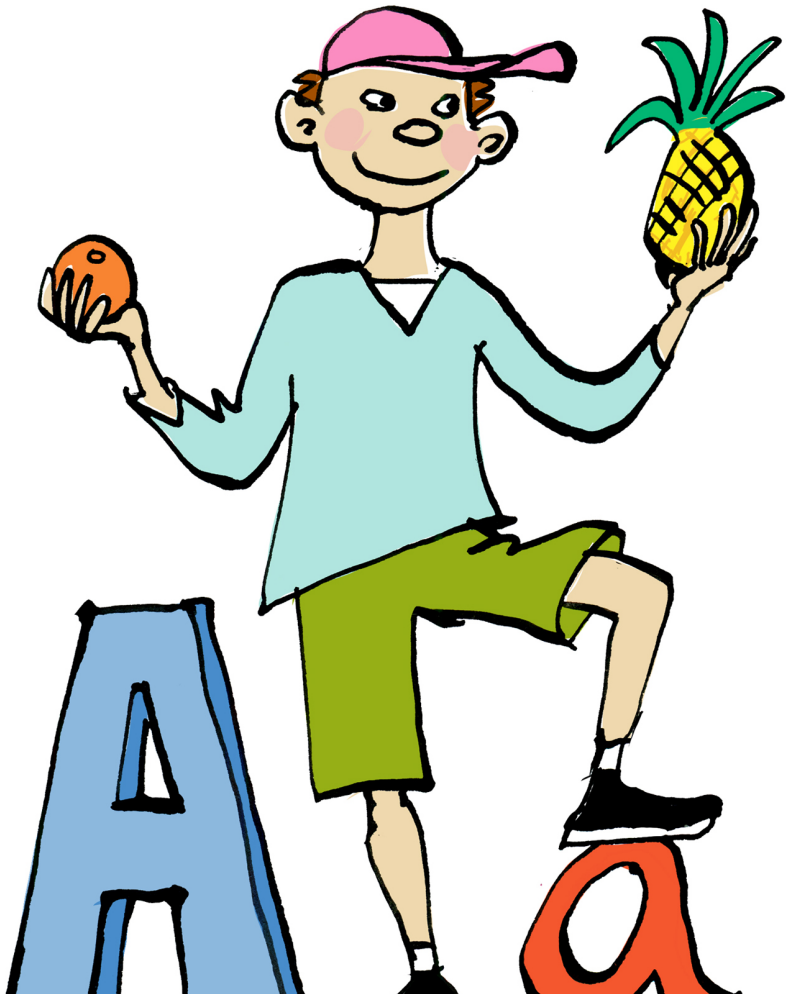
Kopiark 1

Adam

– Adam. Klippes ud, bukkes og stilles på bordet. Brug side 2 i kopiarket (tegningen på denne side er blot en miniaturegengivelse).

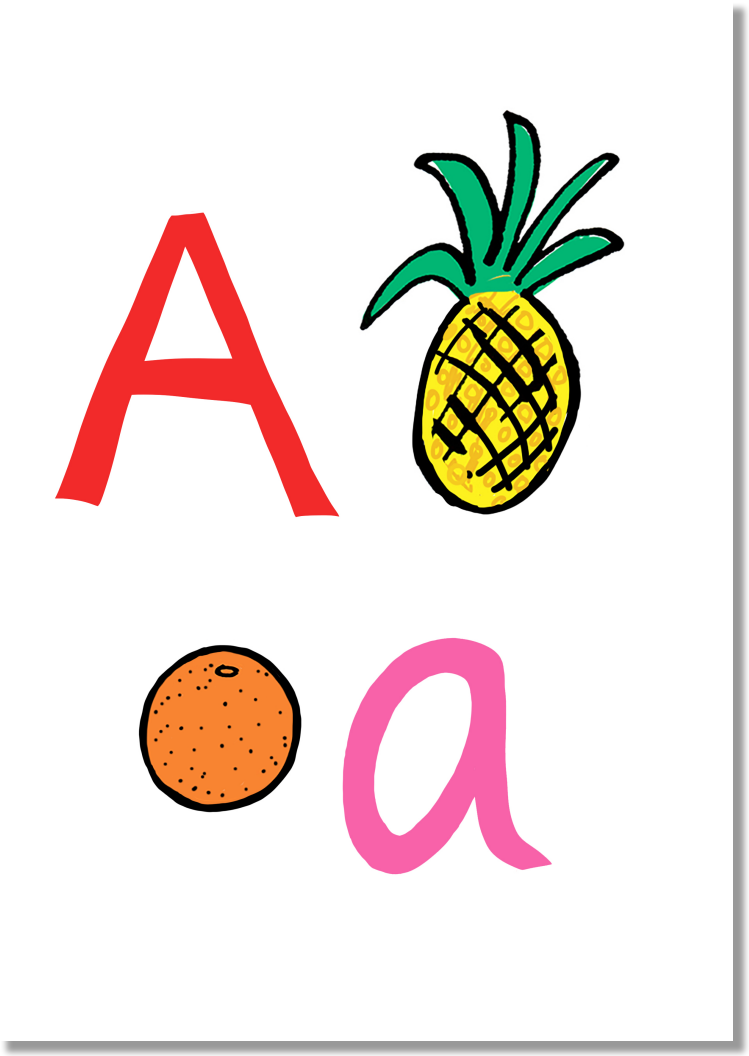
NORDEA FONDEN
Vi støtter gode liv

A a

Kopiark 2

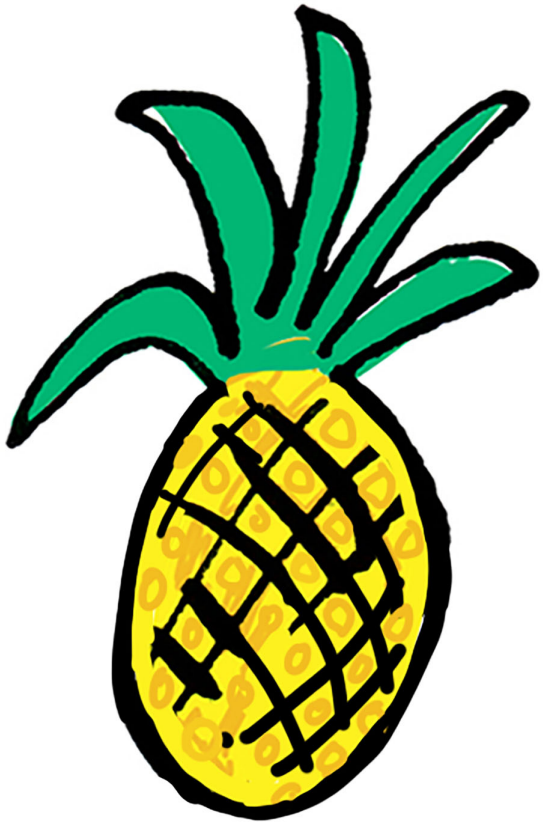
Appelsin (som i Adaaam) og ananas (som i Aaadam)

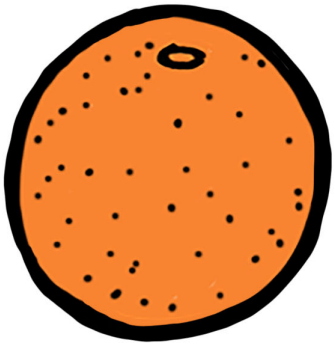
– [a] som i ananas og [ɑ] som i appelsin. For helsidesversion (til print): se næste side.

NORDEA FONDEN
Vi støtter gode liv

A

a

Kopiark 3

Smag på lyden…

– smager den af ananas eller appelsin? Lad eleverne læse ordene højt for sig selv og lade deres Adam-figur (udklippet i kopiark 1) "løbe" om på den side af huset, der smager af den rigtige lyd.

tak
man
pas
var
har
han
ja
sal
sans
ase
tal
Ane
mad
Maren
Anne
vade
andre

mandarin
Marie
Lars
karamel
gangen
paraply
medaljer
raseri
sagt
vand
vandre
and
lakrids
tand
aldrig
mange
arrig

NORDEA